

ИМА ЛИ ТЕКСТ В ТОЗИ КЛАС?

Стенли Фиш

Една студентка, която, както после се оказало, току-що била завършила мой курс, се обърнала към колега от университета „Джонс Хопкинс“, през първия ден от новия семестър. Тя го попитала: „Има ли текст в този клас?“, което, вярвам ще се съгласите с мен, е един съвсем конкретен въпрос. Много сигурен, без да осъзнава прекомерната си увереност (въпреки че когато описва случката говори за този момент като за „влизане в капан“), колегата отговорил „Да, Нортъновата антология на английската литература“ и тогава капанът (заложен не от студентката, а от неограничените възможности да си присвояваме езика), щракнал: „Не, не“, казала тя, „имам предвид, вярваме ли в поезията и така нататък или всичко зависи от нас самите?“. Възможно е (пък за някои даже е изкушаващо) този анекдот да се приеме като пример за опасността да се посещават лекциите на хора като мен – новатори по въпросите за нестабилността на текста и за липсата на точно определени значения – но аз го разглеждам по-долу като илюстрация за това колко безпочвено в крайна сметка е да се говори за подобна опасност.

Най-често срещаното обвинение срещу хората, които Мейър Ейбръмз неопределено нарича „нови читатели“¹ (Дерида, Блум, Фиш) е че тези апостоли на неопределеността не зачитат „нормите и възможностите“ заложили в самия език, въпреки че се опират именно на тях; че не зачитат „езиковите значения“, които думите безспорно притежават и по този начин ни приканват да захвърлим „нашите обичайни практики в говоренето, слушането, четенето и разбирането“ и да ги заменим с една вселена, в която „нико един текст не може да има конкретно значение“ и където „никой не може да изрази точно това, което има намерение да изрази посредством литературата“.² Противниците ни смятат, че буквалните или нормативните значения биват задушавани от нарочните действия на тълкувателите. Нека разгледаме това твърдение в контекста на нашия пример. Кое точно е нормативното, буквалното или езиковото значение на „Има ли текст в този клас?“?

Изглежда, че в рамките на съвременните критически спорове (както те са отразени по страниците на „Критикъл енкуайъри“³, например), има само два начина да се отговори на този въпрос: или съществува едно буквално значение на изказването и ние бихме могли да го назовем, или значенията са толкова колкото са и читателите и нито едно от тях не е буквално. Отговорът, който примерът ми обаче подсказва е, че изказването има две буквални значения: според условията

¹ „Ню ридърс“ – Ейбръмз използва термина във връзка с литературната рецепция.

² М. Х. Ейбръмз. Добрият ангел на деконструктивизма. – В: „Critical Inquiry“, бр. 3 – Б. ав.

³ „Критикъл енкуайъри“ – литературно списание

приети от моя колега (не искам да кажа, че той е прибягнал към приемането им, а по-скоро, че вече е бил навлязъл в тях), изказването очевидно е въпрос дали в този курс се работи по определен учебник; докато, според условията, към които той бива пренасочен от коригиращия отговор на студентката, изказването, точно толкова очевидно, е въпрос за мнението на преподавателя относно статута на текста (с оглед на различните позиции по проблема в съвременната литературна теория). Забележете, че тук нямаме неопределеност и неяснота, а определеност и яснота, които не винаги се проявяват в една и съща форма и могат, както и в нашия случай, да се променят. Моят колега не се колебае между две (или повече) евентуални значения за изказването; по-скоро, той веднага възприема това, което изглежда като „неизбежно“ значение, в рамките на разбирането за ситуацията, предварително изградено в съзнанието му. Когато това разбиране се променя, той веднага достига до друго „неизбежно“ значение. Нито едно от значенията не се „нагажда“ (любим израз на противниците на течението „нови читатели“) над дадено по-нормално значение, по силата на някакво индивидуално, идиосинкретично тълкувателно действие; двете интерпретации са функция на точно тези общодостъпни и конструктивни норми (на езика и разбирането), на които се опира Ейбърмз. Само че нормите не са заложени в езика (където всеки с достатъчно ясен, тоест непредубеден, поглед би могъл да ги различи), а принадлежат на една установена структура, в рамките на която човек възприема изказванията, като предварително насочени към дадени цели. Тъй като и моят колега, и студентката принадлежат към такава установена структура или институция, тяхната способност за тълкуване не може да действа свободно. Тя е ограничена от възможностите за изказ и предположение в структурата, а не от правилата и фиксираните значения в системата на езика.

С други думи, нито един от двата начина, по които въпросът е разбран – за удобство ще ги означим като: „Има ли текст в този клас?“(1) и „Има ли текст в този клас?“(2) – не е непосредствено достъпен за всеки, за когото даденият език е роден. Въпросът: „Има ли текст в този клас?“(1) може да бъде тълкуван и разбран само от някой, който вече знае какво обикновено спада към „рубриката“ „първи учебен ден“ (какво вълнува студентите и на какви административни подробности трябва да се обърне внимание, преди да започне учебния процес). Този някой възприема изказването в светлината на горната информация, която не се прилага след като разбирането вече е осъществено, а определя самия вид на разбирането. За хората, които не съхраняват в съзнанието си подобна информация и не са наясно със споровете в съвременната литературна теория, „Има ли текст в този клас?“(1) и „Има ли текст в този клас?“(2) няма да бъдат достъпни в еднаква степен. Не искам да кажа, че за някои този въпрос, прочетен или чул, ще бъде напълно неразбираем (всъщност, по-нататък в това есе ще защитавам идеята, че неразбиране в чист вид е невъзможно), а по-скоро, ще има такива, за които неразбирането на въпроса няма да придобие формите, последователно изградени в съзнанието на моя колега. Възможно е, например, да си представим някой, който ще зададе или ще възприеме въпроса във връзка с местоположението на даден обект, като: „Мисля, че съм си забравил текста в тази класна стая; виждали ли сте го?“. Това представлява „Има ли текст в този клас?“(3) и разкрива възможността за съществуването на една безкрайна поредица, на вселена, в която всяко изказване би имало неограничен брой значения – нещо, което тревожи по-

държниците на нормативността и точната определеност. Примерът обаче, дори и в разширения си вид, съвсем не предполага съществуването на подобна възможност. Във всяка от ситуациите, които си представихме (както и в онези, които още можем да си представим), значението на изказването бива строго ограничено, не след като изказването вече е чуто, а по отношение на начините, по които то изобщо може да бъде чуто. Основания за страх от неограничения брой значения би имало, само ако изреченията съществуваха в някакво състояние, в което да не са предварително заложили, а да се явяват като функция на една или друга ситуация. Ако открием подобно положение, бихме могли да го считаме за нормативно и наистина би било смущаващо ако тази норма се намира в състояние на свободно летене и неопределеност. Такова положение обаче, няма; изреченията съществуват само в определена ситуация и в рамките на тази ситуация, нормативното значение на изказването винаги е очевидно или поне лесно достъпно, въпреки че в друга ситуация, същото това изказване придобива друго нормативно значение, не по-малко очевидно или достъпно. (Случилото се с моя колега е добър пример за това.) Не искам да кажа, че е невъзможно разграничение между значенията на изказването, в различните ситуации, а че разграничение предварително е направено, по силата на факта, че се намираме в определена ситуация (ние не можем да сме извън всякаква ситуация). Ако променим ситуацията, отново предварително ще е направено разграничение, но вече по различен път. С други думи, на който и да е етап, винаги съществува възможност за подреждане и степенуване, както следва: „Има ли текст в този клас?“ (1) и „Има ли текст в този клас?“ (2) (защото те винаги ще са предварително подредени и степенувани), но редът никога не е постоянен и непроменлив, така че да не се влияе от това дали изказването се появява или не се появява в дадена ситуация (защото изказванията съществуват само в рамките на определена ситуация).

Все пак, между двете значения може да се направи разграничение, което би ни позволило, в тесен смисъл, да приемем едното за по-нормално от другото: всяко от тях е напълно нормално в контекста, който веднага показва конкретното му значение (или последователните контексти, през които преминава моят колега), но както изглежда, един от тези контексти е по-лесно достъпен и следователно много по-вероятно е той да оформи перспективата за възприемане на изказването. Аз бих нарекъл този феномен „организационно гнездо“: ако приемем, че „Има ли текст в този клас?“ (1) може да бъде чуто само от хората, които знаят какво спада към рубриката „първи учебен ден“, а „Има ли текст в този клас?“ (2) може да бъде чуто само от онези, чиито понятийни категории се влияят от съвременната литературна теория, то тогава е очевидно, че ако произволно се избера няколко човека, в по-голямото си множество те ще чуят „Има ли текст в този клас?“ (1). Още повече, че докато „Има ли текст в този клас?“ (1) може веднага да бъде чуто от човек, на когото смисъла на „Има ли текст в този клас?“ (2) трябва дълго да се обяснява, то едва ли „Има ли текст в този клас?“ (2) би могло да бъде чуто от човек, предварително неспособен да възприеме „Има ли текст в този клас?“ (1). Отново прибягвам до категорията „нормално“, но това не разклаща позициите ми, защото аз не ѝ придавам трансцендентално, а само организационно значение и въпреки че нито една организация не е толкова всесилна и вечна, та значенията, които произтичат от нея винаги да се възприемат като нормални,

някои организации и форми на живот са толкова широко разпространени, че значенията, породени от тях изглеждат на много хора „естествено“ достъпни, а не чисто случайни, както става ясно след по-дълъг размисъл.

Горното заключение е важно, тъй като то обяснява успеха, който един Ейбъръмз или един Е. Д. Хърш постигат като твърдят, че има „споделено“ разбиране на обикновената реч и изхождайки от него, говорят за съществуването на сърцевина с точно определени значения. Когато Хърш предлага „Въздухът е кристално чист“, като пример за „глаголно значение“, достъпно за всички говорещи на съответния език, и отделя това, което счита за споделено и точно определено в него, от асоциациите, които го допълват в различните ситуации (като например: „Трябваше да ям по-малко на вечеря“, „Кристалночистият въздух напомня детството ми във Вермонт“)⁴, той е така уверен, че читателите ще се съгласят с усещането му за това споделено и нормативно глаголно значение, че даже забравя да го конкретизира. Не съм правил специално проучване, но предполагам, че оптимизмът му в този случай сигурно би се оправдал. Повечето, ако не всички, от неговите читатели разбират изказването като сухо метеорологично описание за определено качество на атмосферата в даден район. „Настроението“ в примера на Хърш, в случая обаче ми върши по-добра работа. Очевидността на значението не е функция на стойностите на отделните думи в една свободна от контекст лингвистична система, по-скоро именно защото думите са чути като вече заложен в определен контекст, те притежават значението, което Хърш нарича „очевидно“. Това може да се докаже като ги поставим в различен контекст и видим как веднага ще се появи друго „очевидно“ значение. Да кажем, например, че чуете „Въздухът е кристално чист“ (което даже и сега чувате по начина, за който говори Хърш) в музикален коментар („Когато произведението се изпълнява вярно, мелодията“⁵ е кристално чиста“); изречението веднага ще бъде възприето като преценка за изпълнението на музикална мелодия от един или няколко инструмента. Нещо повече, то ще бъде чуто само по този начин и да се възприеме по начина на Хърш би изисквало истинско усилие. Може да възразите, че за Хърш „Въздухът е кристално чист“ (1) се намира извън всякакъв контекст; той само представя изказването и следователно наличието на „споделено“ значение е резултат от съществуващите неконтекстуални характеристики. Контекст обаче съществува и доказателство за това е, че никъде в изречението няма директно позоваване на него. Това означава, че е невъзможно даже да мислим за дадено изречение извън контекста и когато на вниманието ни се предлага изречение без точно обозначен такъв, ние автоматично го възприемаме в контекста, където сме го срещали най-често. Хърш се позовава на определен контекст, без всъщност да го прави; тъй като не подкрепя изказването с обстоятелства, той ни подтиква да си представим обичайните обстоятелства, в които то най-често се появява. Така ние придаваме на изказването онази форма, която ни изглежда единствено възможно за момента.

Какви изводи можем да си направим от тези два примера? На първо място, нито моят колега, нито човекът, който чете изречението на Хърш не срещат ограничения, породени от значенията на думите в една нормативно лингвистична система, но въпреки това, те не могат да дадат на изказването прои-

⁴ Е. Д. Хърш. Валидност и интерпретация. New Haven: Yale University Press, 1967. – Б. ав.

⁵ Air (анг.) – въздух, лъх, вид, муз. мелодия

зволна интерпретация. Всъщност, „давам“ е много неподходяща дума, тъй като тя предполага процедура от две части, в която четящият или чуващият първо внимателно изследва изказването, а после му дава интерпретация. За да обобщим, можем да кажем, че такава първа степен, в която човек само да чува изказването, без същевременно да възприема вече заложената информация за целите и значението му, не съществува, а да чуем изказването в светлината на подобна информация означава, че предварително имаме готова форма и значение, които да приложим. С други думи, проблемът за определеността на едно значение се свежда до проблема за това дали съществува етап, в който значението все още да не е определено и аз мисля, че такъв етап няма.

Не отричам, че човек може да се окаже в положение, което да изисква той да направи съзнателно усилие да се досети за смисъла на дадено изказване. Всъщност, моят колега е в точно такова положение, когато студентката му казва, че не е разбрал какво има предвид с въпроса си („Не, не, имам предвид вярваме ли в поезията и така нататък или всичко зависи от нас самите?“), така че му се налага да опита да се досети. Изречението, обаче, нито в този, нито в останалите случаи, не представлява сбор от думи, на които трябва да бъде дадена интерпретация, а изказване, към което вече приложеното значение се е оказало неподходящо. Така процесът на разбирането за моя колега трябва да започне отначало, но не от нулата; всъщност той никога не се е намирал в нулева позиция, тъй като още първия път, когато чува въпроса на студентката, по силата на предположенията си, той вече притежава информация какъв би могъл да бъде неговия смисъл. (Ето защо той не е „свободен“, макар и да не е ограничен от никакви точно определени значения). По-скоро предположенията му, а не крайния резултат, биват коригирани от отговора на студентката. Тя му казва, че той не е достигнал до смисъла, вложен от нея, но не защото е сгрешил при подреждането на думите в синтаксиса в смислена цялост, а защото цялостта, която веднага се оформя, е функция на едно погрешно досещане (направено преди да бъде изказано) за нейното намерение. Когато тя се изправя срещу него, той е подготвен да чуе някое от обичайните неща, които занимават студентите през първия учебен ден, ето защо чува именно това. Той не прочита текста по погрешен начин (неговата грешка не е просто техническа), погрешен е, по-скоро начинът, по който той предварително прочита текста и ако иска да се поправи, отново трябва да пристъпи към (предварително) определяне на съвкупността от интереси, която поражда въпроса. Разбира се, става точно така и начинът, по който става е от изключителна важност, но е най-добре да се опише чрез това, което не става.

Той не прибегва до буквалното значение на нейния отговор. Това не е случай, в който неразбраият дава пояснение като казва същото по различен начин или прави допълнения, за да стане смисъла очевиден. В рамките на обстоятелствата, в които той е поставил изказването, нейните думи са съвсем ясни; тя просто го кара да си представи други обстоятелства, в които думите ѝ ще имат също толкова ясен, но различен смисъл. Не може да се каже също така, че думите, които тя все пак прибавя („Не, не, имам предвид...“) го насочват към откриването на определени обстоятелства, като ги отделят от сбора на всички възможни такива. Ако нещо подобно беше възможно, то тогава би имало естествена връзка между думите, които тя изговаря и определен набор от обстоятелства (това би било висша сте-

пен на буквализъм), така че в момента на възприемането, всеки, който знае добре съответния език, да може веднага да извика в съзнанието си този набор. Аз обаче съм разказвал тази случка на много образовани хора, които просто не я разбираха, а един мой приятел – преподавател по философия – сподели с мен, че в интервала между моя разказ и обяснението ми (това как то беше формулирано също е важно), започнал да се пита: „Що за шега е това; да не би нещо да не съм схванал?“. За известно време можел да чуе „Има ли текст в този клас?“ само по начина на моя колега, а думите на студентката, вместо да го доближат до едно ново разбиране, само го отдалечавали от него. За разлика от този човек, има и такива, които разбират смисъла на случката преди още да съм я доразказал, т. е. те знаят какво ще последва, веднага щом кажа, че наскоро са попитали един мой колега: „Има ли текст в този клас?“. Кой са тези хора и какво им помага така бързо и лесно да разберат моята история? Е, без изобщо да искам това да прозвучи несериозно, ще кажа, че те са хора, които идват да ме слушат, защото вече знаят моята позиция по определени въпроси (или поне знаят, че имам позиция). Те чуват въпроса „Има ли текст в този клас?“ още в началото на анекдота (както и заглавието на статията ми), в светлината на информацията, която притежават за това как най-вероятно бих си послужил с него. Чуват го от мен в рамките на обстоятелства, които ме задължават да изкажа мнението си по точно определени въпроси.

Моят колега и той, най-накрая успява да го чуе така, сякаш го чува от мен, но не защото ме вижда в класната стая или защото в думите на студентката има нещо, което съвсем очевидно да напомня за мен, а защото той е в състояние да си представи как, през няколко врати от неговия кабинет, аз говоря на студентите, че не съществуват точно определени значения и че стабилността на текста е една илюзия. Той самият твърди, че си е казал: „А, ето една от жертвите на Фиш“ и точно в този момент започнал да разбира, за какво действително става дума. Тази мисъл не минала през главата му, защото думите на студентката показвали по някакъв начин, че тя е моя жертва, а защото едно такова предположение му давало необходимата информация за възприемане на изказването. Отговорът на въпроса: „Как колегата стига от думите в изречението до обстоятелствата, в светлината на които студентката иска да бъде разбрана?“ е, че той може да направи подобна връзка между думи и обстоятелства, защото съзнанието му вече оперира в рамките на тези обстоятелства. Следователно, самият въпрос е погрешен, тъй като предполага, че по-скоро тълкуването на значението води до откриване на контекста на даденото изказване, а не обратното. От друга страна, също би било погрешно да се твърди, че първо идва контекста и едва след като той е разпознат, може да се пристъпи към тълкуване на значението. Последното не е нищо повече от повторение на предходното становище, но в обратен ред, а за ред и последователност на действията (откриване на контекста и достигане до значението) тук изобщо не може да става дума, тъй като те протичат едновременно. Никой не казва: „Ето ме в ситуацията; сега мога да определя значението на тези думи.“ Да се намираш в определена ситуация означава вече да виждаш значението на тези или на които и било други думи. Колегата открива, че си има работа с една от моите жертви, като едновременно с това чува изказването и като въпрос за теоретичните си схващания.

По този начин, отговарям на един въпрос, но веднага изникват други: „Ако нейните думи не го водят към контекста на изказването, как изобщо той стига до него?“, „Защо си представя мен, как обяснявам на студентите, че не съществуват точно определени значения, а не си представя някой друг или нещо друго?“. Кой знае, може да е направил точно така. Може да си е помислил, например, че тя има предвид съвсем друго нещо (да речем, че се интересува дали в курса ще се занимават предимно с поезия и есета или с начина, по който те се възприемат – един твърде близък, макар и съвършено различен въпрос) или просто да е изпаднал в недоумение, като моя приятел, философ, прикован към първоначалните си догадки и абсолютно неспособен да разбере въпроса по начин, различен от първия, преди да получи обяснение. Как, в крайна сметка, той достига до смисъла? – Отчасти, благодарение на това, че е способен да го направи: колегата може да достигне до дадения контекст, защото този контекст вече е бил заложен като част от неговия „репертоар“ при подреждането на света и събитията. Категорията „една от жертвите на Фиш“ предварително фигурира в съзнанието му, така че той я взема наготово от там. Разбира се, той (колегата) не се намира през цялото време в него (контекста)⁶ и света наоколо не винаги бива организиран чрез тази категория. Контекстът определено не съществува в началото на разговора, но е на разположение на колегата (или обратното: колегата – на контекста) и той просто трябва да си го припомни (или да остави контекста сам да напомни за себе си), за да достигне до съответния смисъл. (Ако този контекст не беше на негово разположение, то тогава процесът на разбирането би протекъл по различен път, на който скоро ще се спрем.)

Сега обаче, изниква още един въпрос: „По какъв начин и защо този контекст започва да напомня за себе си?“, отговорът на който е в сферата на предположенията и трябва да започне с уговорката, че когато един компонент от дадена схема се променя, това не влияе непременно на цялата схема. Въпреки че в течение на разговора, моят колега променя разбирането си за ситуацията, той все пак приема, че тя остава в рамките на академичната среда, която ограничава протичащия (макар и леко изменен!) процес на разбиране. Сега, както в началото, той продължава да счита, че въпросът на студентката засяга най-общо учебния процес в университета и по-специално изучаването на английска литература, и има най-голяма вероятност именно категории, свързани с тези области от човешката дейност да изникнат в съзнанието му. Една от тези категории или „рубрики“ се отнася до учебния процес „в другите класни стаи“, където се намирам и аз. И така, по един път, който не е нито произволен, нито строго ограничен, колегата се сеща за мен и за категорията „една от жертвите на Фиш“ и достига до едно ново тълкуване на думите на студентката.

Разбира се, маршрутът би бил доста по-заобиколен, ако категорията една от „жертвите на Фиш“, предлагаща начин на тълкуване, не му беше на разположение. Как би се процедирало, ако този начин не фигурираше в неговия „репертоар“ и нямаше как да напомни за себе си, тъй като на човек не може да му се припомни нещо, което той никога не е знаел? Отговорът е, че изобщо нямаше да се процедира. Човек естествено не остава завинаги в плен на категориите, които се

⁶ Допълнение на преводача

намират на негово разположение (или той на тяхно), само че въвеждането на нови категории или разширяването на старите (които след допълването вече не са същите) неизменно протича в една посока – отвън (или поне от мястото, което за момента възприемаме като „вън“) навътре. Ако той не беше в състояние да разбере контекста, в който е зададен въпроса, защото подобен контекст никога не бе съществувал за него (или обратното, той не се беше озовавал в контекста), би се наложило студентката да му го обясни. И тук се сблъскваме с още един аспект на проблема, който ни занимава. Тя не може да обясни какво има предвид, като просто прибави още нещо или повтори казаното с по-разбираеми думи, защото думите ѝ могат да бъдат разбрани, само ако колежата притежава информация, за това какво тя вероятно иска да каже с тях и е наясно какви интереси и въпросителни ги пораждат. Следователно, студентката трябва да започне отначало, но не от нулата (да се започне от нулево положение изобщо не е възможно); тя трябва да се върне до положение, в което и двамата са споделяли разбирането, че изказването не е безсмислено и да се опрے на него при изграждането на една по-широка база за тълкуване. В дадения случай, тя може да започне, например, с това, че събеседникът ѝ (тук вече не става дума за моя колега, а за някой, който не притежава неговата специална подготовка) знае какво е текст, че в съзнанието му понятието „текст“ е свързано с организацията на учебния процес, което обяснява първоначалното тълкуване на въпроса. Студентката трябва първо да се опита да разхлаби или да разшири тази връзка, като обясни, че има хора, които възприемат текста по различен начин, а после да се опита да открие категория от неговото мислене, която да послужи за аналог на все още „несподеленото разбиране“. Той може да е запознат, напр. с позицията на психолозите, които отричат конструктивния аспект на възприятието или с теорията на Гомбрич за „споделеното възприятие“, или с тази философска традиция, която винаги е оспорвала стабилността на обектите. Това, разбира се, е един чисто хипотетичен и неразработен пример, който може да се разгърне само след запознаване с разбиранията на човека, на когото трябва да се обяснява, защото именно те определят как точно да се пристъпи към неутрализирането или променянето им. Само ако избраната стратегия се окаже успешна, думите на студентката могат да разкрият значението си и не защото са изказани по различен или по по-съвършен начин, а защото вече ще бъдат чути в рамките система за разбиране, еднаква с тази, която ги е породила.

На кратко, нашият въображаем събеседник най-накрая ще достигне до същия етап на разбиране, в който моят колега си казва: „Ето една от жертвите на Фиш“, въпреки, че вероятно той ще си каже нещо съвсем друго или няма да си каже изобщо нищо. Разликите между истинската и въображаемата ситуация не бива обаче да омаловажават факта, че по същество ситуацията са еднакви. И в двата случая изказването веднага се възприема в светлината на определен набор от предположения за евентуалния път, по който то идва; и в двата случая се налага изказването да бъде възприето в светлината на един различен набор от предположения, в който същите думи („Има ли текст в този клас?“) придобиват съвършено различен смисъл. Докато моят колега си припомня един контекст, който отдавна се намира в неговия „репертоар“, „репертоарът“ на нашия хипотетичен събеседник трябва да бъде допълнен с този контекст, така че някой ден в подобна ситуация и той да може да си го припомни.

Следователно, двете ситуации се различават по това, че при едната имаме вече развита тълкувателна способност, а при другата способността трябва първа да се развие, но това не е съществено различие, тъй като механизмът, по който способността действа и този, по който се заучава са подобни. Двата случая си приличат първо по това, че думите сами по себе си не водят до точно определен път на разсъждение. Думите на студентката са точно толкова неспособни да насочат моя колега към един вече познат контекст, колкото и да накарат човека, който не познава този контекст, да го открие. Въпреки това обаче, липсата на точно определени механични действия не бива да ни навежда на мисълта, че пътят на разсъждение и съвсем произволен. Преминаването от една система за разбиране към друга не представлява окончателно скъсване с първата, а процес на изменение на вече познатите възможности за изказ и предположение, който е ограничен от самото предварително познание. Следователно, можем да кажем, че и в двата случая събеседниците притежават предварителна информация за евентуалните цели, които се подразбират, но не са изказвани; и в двата случая събеседниците накрая се оказват в една различна ситуация, която доразвива предположенията им за характера на тези цели (с помощта на контраста, противопоставянето, допълването и разширението). (Предположенията, преди и след модификацията могат да се намират във всевъзможни съотношения, но едно е безспорно – съотношение винаги съществува). Разликата е тази, че докато в единия случай модификационната схема (като се започне с възприемането на текста като физически обект и се стигне до поставянето на това схващане под въпрос) вече фигурира (въпреки че не всички аспекти на тази конфигурация едновременно излизат на преден план; винаги съществува подбор), то в другия случай тази схема първа трябва да се заучава (от урока на студентката), като се започне с предварително известната информация.

Двата случая си приличат последно и по това, че нито единият, нито другият непременно гарантира успех. Съществува еднакъв шанс колегата да се досети за контекста на изказването и студентката да го обясни на човек, предварително незапознат с него; и действително, ако объркването на моя колега беше продължило (ако той просто не се беше сетил за мен), би се наложило студентката да го поведе по път, който по същество не се различава от пътя на човек без предварителна подготовка и започва с вече известната информация.

Доста дълго говорих за случилото се с моя колега, но още не съм го разгледал във връзка с проблема за съществуването на авторитет в класната стая и в литературната теория. Нека да се върнем на този проблем, като си припомним позицията на Ейбръмз и останалите, които смятат, че за да има авторитет, трябва да имаме сърцевина с точно определени значения, тъй като в отсъствието на такава сърцевина, не съществува общодостъпен или нормативен начин за разбирането на всичко, които се говори или пише и следователно интерпретацията зависи от различните индивидуални тълкувания, нито едно от които не може да се оспори или отрече. На езика на литературната критика това означава, че една интерпретация не може да се определи като по-добра или по-лоша от друга и че нищо не можем да отговорим на един ученик, който по време на урок определя версията си като толкова валидна, колкото и тази на пре-

подавателя. Пълният релативизъм може да се избегне само ако съществуват предпоставки за споделено разбиране, които едновременно да направляват тълкуването и да представляват механизъм за отсяване на тълкуванията.

С анализа си искам да покажа, че „Има ли текст в този клас?“ е лишено от точно определено значение, което да не се променя при преминаването от една ситуация в друга, но въпреки това във всяка една ситуация, която можем да си представим, значението на изказването е или съвсем ясно, или в последствие може да се изясни. Как става това, ако не посредством „възможностите и нормите“, заложиени в самия език? Как изобщо общуваме, ако не можем да се опрем на една система от общодостъпни и непроменливи правила? – Отговорът, който се налага от изложеното до тук е, че общуването възниква в рамките на определена ситуация, а да се намираш в дадена ситуация означава да разполагаш със (или да си на разположение на) система от предположения и дадености, която да определя целите на изказването в тази ситуация; именно в светлината на догадките си за тези цели, човек непосредствено възприема изказването. Подчертавам „непосредствено“, защото ми се струва, че общуването изглежда проблематично на хора като Ейбъръмз, само защото те допускат, че получаването на съобщението е отдалечено по време от определянето на значението му, като тези две действия са разделени от едно мъртво пространство, в което човек разполага единствено с думите и тепърва трябва да се пристъпи към тълкуването им. Ако съществуваше подобно пространство, предлагашо мястото, откъдето започва тълкуването, тогава би се наложило да прибегнем към някакъв механичен алгоритъм, който точно да моделира значението и да открива евентуалните грешки. Аз разглеждам значенията, в момента на появяването им, като вече моделирани, но не посредством заложените в езика норми, а по силата на факта, че езика не може да се възприема по друг начин, освен в рамките на дадена нормативна система. Тази система, обаче, не е нито абстрактна, нито самостоятелна; тя е социална. Ние не боравим с една единствена система, доминираща в общуването при различните ситуации, а със система, която се променя с преминаването от една ситуация в друга, от дадени предполагаеми контекст и цели към различни такива. С други думи, основата за „споделено разбиране“, търсена от Ейбъръмз и останалите, макар и различна, в различните случаи, винаги е известна предварително.

Много хора ще приемат последното изречение и изложението, което обобщава за софизъм, за усложнен вариант на релативизма, който така ги плаши. Те считат, че няма смисъл да се говори за норми и стандарти, зависещи от различните контексти, тъй като това води до оторизиране на безкрайно много норми и стандарти и невъзможност да се прави разграничение между тях, както и между различните стойностни системи, от които те произтичат. Да имаш на разположение много стандарти означава изобщо да не разполагаш със стандарт.

Становището на моите противници изглежда неоспоримо, на базата на един тип разсъждения, но изобщо не представлява интерес при друг. То не може да се оспори като общо и теоретично заключение: безспорно, наличието на норми, които зависят от различните контексти и системи, изключва възможността за съществуване на една общовалидна норма, която да се съблюдава от всички, независимо от ситуацията. Това заключение обаче няма никакво

значение, на ниво конкретен случай, тъй като на практика всеки се намира в някаква ситуация и няма човек, чиито изказвания и увереност при говорене да са пострадали от липсата на надситуационна норма. Следователно независимо, че определянето на многото стандарти като липса на стандарт, е вярно в един по-широк смисъл, никой не се ползва от него в конкретната ситуация (защото в конкретната ситуация не се говори в „общ смисъл“), така че то представлява едно вярно твърдение, което „няма значение“.

С други думи, релативизмът е позиция, която човек може да защитава, но не и позиция, в която той може да се намира. Никой не може да бъде релативист, защото никой не може да се отдалечи от собствените си убеждения и предположения, така че те да станат толкова авторитетни за него, колкото убежденията и предположенията на другите хора или собствените му предишни убеждения и предположения. Страхът от един свят на безпристрастно или произволно оторизирани норми и ценности, в който индивидът няма на какво да се опре, е безпредметен, тъй като никой не е безпристрастен към нормите и ценностите в съзнанието си. Индивидът действа именно на базата на тези лични норми и ценности, тях той защитава (или по-скоро те го защитават) и го прави с пълната увереност, присъща на убедения човек. Когато убежденията му се променят, тогава нормите и ценностите, които той автоматично е поддържал, паднат до ранга на мнения и стават обект на аналитично и критично третиране, а това третиране, само по себе си, е продукт на една нова система от норми и ценности, която за момента се приема безусловно, подобно на тази, която я предхожда. Факт е, че няма период, когато човек да не вярва в нищо и съзнанието му да е свободно от каквито и да било мисловни категории; независимо от вида си, мисловните категории, които действат в дадения момент, се възприемат безусловно.

Предполагам, че на това място, някой от радетелите за точно определено значение ще ми изкрещи: „солипсист“ и ще каже, че една стабилност, която се опира на индивидуални мисловни категории не може да има общовалидна стойност. Ще каже, че тя не е свързана с никаква универсална и стабилна система от значения, така че не улеснява човек при ежедневната размяна на съобщения; че „споделеното разбиране“ е немислимо в свят, където всеки е прикован в обсега на собствените си предположения и мнения. Бих отговорил, че предположенията и мненията на един индивид не са негови „собствени“, в смисъл, който да предизвиква страх от солипсизъм. Искам да кажа, че те не идват от него (индивида)⁷ (всъщност, по-правилно е да се каже, че той ги притежава); а по-скоро предварително съществуват и ограничават възможността за избор между евентуалните пътища на разсъждение, които човек може да поеме. Когато моят колега се опитва да разтълкува въпроса на студентката („Има ли текст в този клас?“), нито една от стратегиите за интерпретация, с които разполага, не може да се нарече негова собствена, в смисъл, че той самият я е измислил; всички те са породени от предварителното му разбиране за проблемите и въпросителните, които се актуализират в речта на човек от американските академични среди; пътят му на разсъждение пресича интереси и цели, които не са нечия конкретна собственост, а служат за връзка с всеки, свикнал със

⁷ Допълнение на преводача

смисъла им до степен, в която изобщо да не го поставя под съмнение. Именно тази зона свързва моя колега и неговата студентка, които са в състояние да общуват и даже да правят предположения за намеренията на събеседника си. Така е не защото стратегиите им за интерпретация са ограничени от формата на дадена самостоятелна езикова система, а защото те имат споделено разбиране за евентуалния предмет на разговор в една класна стая, така че и двамата притежават езика в една и съща форма (или последователност от форми). На споделеното разбиране се опира самочувствието им при говорене и тълкуване, но неговите категории им принадлежат не повече, отколкото текста принадлежи на актьори, попаднали в една структура която автоматично им приписва правилата си за смислено говорене и системата си за разбиране. Ето защо, за един човек, определен до самата си същност от мястото, което заема в дадена структура (ако не тази, то някоя друга), е толкова трудно да обясни на друг, извън нея, някои от начините на изказване или някои значения, тъй като смисълът им му се струва съвсем естествен. Когато го притиснат, един такъв човек вероятно ще каже: „е, просто е така“ или „но не е ли очевидно“, което доказва, че начините на изказване и значенията принадлежат на общността, като същото в известен смисъл важи и за самия човек.

Следователно: (1) общуването се осъществява, въпреки липсата на самостоятелни значения, независещи от контекста; (2) тези, които участват в общуването го правят по-скоро уверено, отколкото с опасения (те не са релятивисти) и (3) въпреки че тази увереност се корени в система от убеждения, убежденията не са различни за различните индивиди или идиосинкретични, а са условни и принадлежат на общността (те нямат солиптичен характер).

Именно солипсизмът и релятивизмът плашат Ейбъръмз и Хърш и затова те защитават необходимостта от точно определено значение. Но, ако приемем, че при интерпретацията, индивидите действат като приемници на една обособена общност, а не самостоятелно, то тогава страхът от солипсизъм и релятивизъм се оказва безпочвен, тъй като те са невъзможни в една такава ситуация. Следователно, предварителните условия за да може някой да се прояви като солипсист или релятивист, т. е. да може независимо от всякаква структура да осъществи целите си, не могат никога да се осигурят и затова е безсмислено да ни плашат. Ейбъръмз, Хърш и останалите прекарват доста време в старание да намерят метод за ограничаване на интерпретацията, но ако направим обобщение на базата на примера с колегата и студентката (естествено, аз смятам, че такова може да се направи!), става ясно, че това, което те търсят вече е намерено. На кратко, с настоящото есе аз не ги предизвиквам, а просто ги успокоявам – място за притеснение няма.

Превод от английски: *София Христова*